

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

INTELLEKTUAL-VIZUAL TA'LIM MUHITIDA TALABANING MA'NAVYI- AXLOQIY RIVOJLANISHI

Muxammadxo'jayeva Zuxra Raxmatullayevna

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, doktorant (PhD), dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolada intellektual-vizual ta'lim muhitida talabanning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi masalalari yoritilgan. Ta'lim jarayonida zamonaviy vizual va raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi talabanning qadriyatlar tizimi, tafakkuri va ijtimoiy xulq-atvoriga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, tizimli, aksiologik va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida ma'naviy-axloqiy rivojlanish qonuniyatlari ochib berilgan. Intellektual-vizual muhitning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy-axloqiy rivojlanish, talaba shaxsi, intellektual-vizual muhit, pedagogik yondashuv, aksiologiya, ta'lim texnologiyalari, qadriyatlar tizimi, interaktiv ta'lim

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ СТУДЕНТА В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО- ВИЗУАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Мухаммаджумаева Зухра Рахматуллаевна

Национальный институт педагогики воспитания имени Кори Ниёзи, докторант (PhD),
доцент

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы духовно-нравственного развития личности студента в интеллектуально-визуальной образовательной среде. Анализируется влияние современных визуальных и цифровых технологий на формирование ценностной системы, мышления и социального поведения обучающихся. Раскрываются закономерности духовно-нравственного развития на основе системного, аксиологического и деятельностного подходов. Обосновывается роль интеллектуально-визуальной среды в повышении эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: духовно-нравственное развитие, личность студента, интеллектуально-визуальная среда, педагогические подходы, аксиология, образовательные технологии, система ценностей, интерактивное обучение

SPIRITUAL AND MORAL DEVELOPMENT OF A STUDENT IN AN INTELLECTUAL-VISUAL LEARNING ENVIRONMENT

Muxammadkhojayeva Zuxhra Rakhmatullayevna

National Institute of Pedagogy of Upbringing named after Qori Niyazi, Doctoral Student (PhD),
Associate Professor

Abstract

This article discusses the issues of spiritual and moral development of a student's personality within an intellectual-visual educational environment. It analyzes the impact of modern visual and digital technologies on the formation of students' value systems, thinking, and social behavior. The patterns of spiritual and moral development are revealed based on systemic, axiological, and activity-based approaches. The role of the intellectual-visual environment in improving the effectiveness of education is scientifically substantiated.

Keywords: spiritual and moral development, student personality, intellectual-visual

environment, pedagogical approaches, axiology, educational technologies, value system, interactive learning

Zamonaviy ta'lim tizimi jadal rivojlanayotgan axborotlashgan jamiyat talablariga muvofiq ravishda tubdan yangilanmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabning shaxs sifatida har tomonlama kamol topishi, uning nafaqat kasbiy, balki ma'naviy-axloqiy jihatdan ham yetuk bo'lib shakllanishi ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonida yaratilayotgan intellektual-vizual muhitning mazmuni va sifati alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday muhit talabning tafakkuri, dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, vizual vositalar va interaktiv platformalar ta'limning ajralmas qismiga aylanib, ular orqali bilim berish bilan bir qatorda shaxsiy sifatlarni rivojlantirish imkoniyatlari ham kengaymoqda. Shunday ekan, intellektual-vizual ta'lim muhitida talabning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ilmiy asosda o'rganish, uning qonuniyatlarini aniqlash va samarali metodikalarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi [1].

Ma'naviy-axloqiy rivojlanish shaxsning ichki dunyosi, qadriyatlari, e'tiqodlari va ijtimoiy xulq-atvori bilan chambarchas bog'liq jarayondir. Talabning ma'naviy-axloqiy kamoloti uning jamiyatdagi o'rnini belgilaydi, ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi va insoniy fazilatlarini shakllantiradi. Bu jarayon faqat an'anaviy o'qitish usullari orqali emas, balki zamonaviy ta'lim texnologiyalari, xususan, vizual va intellektual vositalar yordamida yanada samarali tashkil etilishi mumkin. Intellektual-vizual muhit deganda talabning bilim olish jarayonida foydalanadigan elektron resurslar, grafik materiallar, multimedia vositalari, virtual platformalar hamda ularning o'zaro uyg'unlashgan tizimi tushuniladi. Bunday muhit talabning nafaqat bilim olishiga, balki tafakkur qilish, tahlil etish, baholash va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi [2; 3].

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ko'ra, ta'lim jarayonida vizuallashtirish prinsipi muhim o'rin tutadi. Vizual axborot inson tomonidan tezroq qabul qilinadi, chuqurroq anglanadi va uzoqroq esda saqlanadi. Shu bois grafik, diagramma, video, animatsiya kabi vositalardan foydalanish talabning bilim olish jarayonini faollashtiradi. Biroq intellektual-vizual muhitning ahamiyati faqat bilim berish bilan cheklanmaydi. U talabning ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ijtimoiy roliklar, ma'rifiy videolar, tarixiy va madaniy materiallar orqali talabalarda vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik va mas'uliyat kabi qadriyatlar shakllanadi. Bu esa o'z navbatida talabning shaxs sifatida barkamol bo'lib yetishishiga xizmat qiladi [7].

Intellektual-vizual ta'lim muhitining yana bir muhim jihati uning interaktivligidir. Interaktiv muhit talabning faolligini oshiradi, uni o'quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Natijada talaba faqat tinglovchi emas, balki fikr yurituvchi, muhokama qiluvchi va mustaqil qaror qabul qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayon uning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Chunki mustaqil fikrlash, o'z nuqtai nazarini himoya qilish, boshqalarning fikrini hurmat qilish kabi ko'nikmalar aynan interaktiv muhitda shakllanadi. Bundan tashqari, bunday muhitda talaba turli vaziyatlarni modellashtirish orqali hayotiy muammolarni hal etishni o'rganadi, bu esa uning axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi [7].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, intellektual-vizual muhitning boyligi va sifati talabning ma'naviy-axloqiy rivojlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar muhit mazmunan boy, ma'rifiy va estetik jihatdan mukammal bo'lsa, u talabning qadriyatlar tizimini shakllantirishga ijobiy ta'sir etadi. Aksincha, mazmunsiz yoki salbiy axborot bilan to'yingan muhit talabning ma'naviy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ta'lim muhitini yaratishda uning mazmuniga alohida e'tibor qaratish zarur. Bu jarayonda pedagogning roli nihoyatda muhimdir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo'naltiruvchi va motivator sifatida ham faoliyat yuritishi lozim. U talabalarga to'g'ri axborotni tanlash, uni tahlil qilish va

baholashni o'rgatishi kerak.

Intellektual-vizual muhitda talabaniing ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ta'minlashda tizimli yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayoni bir butun tizim sifatida qaraladi va uning barcha komponentlari o'zaro bog'liq holda faoliyat yuritadi. Shuningdek, aksiologik yondashuv ham muhim bo'lib, u ta'lim jarayonida qadriyatlarining ustuvorligini ta'minlaydi. Talabalar faqat bilim olish bilan cheklanib qolmay, balki hayotiy qadriyatlarni anglab yetishlari, ularni amaliy faoliyatda qo'llashni o'rganishlari zarur. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv esa talabaniing amaliy faoliyati orqali uning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Mazkur yondashuvlar uyg'un holda qo'llanilganda ta'lim jarayoni yanada samarali bo'ladi.

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish talabaniing ma'naviy-axloqiy rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, onlayn kurslar, virtual laboratoriyalar va elektron kutubxonalar orqali talaba keng qamrovli bilimlarga ega bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, global axborot makonida to'g'ri yo'l topish, ishonchli manbalarni tanlash va axborotni tanqidiy baholash kabi ko'nikmalar ham shakllanadi. Bu esa talabaniing axborot madaniyatini rivojlantiradi, uning ma'naviy immunitetini mustahkamlaydi.

Intellektual-vizual muhitda ma'naviy-axloqiy rivojlanishni tashkil etishda pedagogik metodlarning o'rni ham kattadir. Muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish, interfaol metodlar, debat va munozaralar talabaniing fikrlash doirasini kengaytiradi. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar orqali talabalarda axloqiy tanlov qilish ko'nikmasi shakllanadi. Turli hayotiy vaziyatlar asosida berilgan topshiriqlar talabaniing to'g'ri qaror qabul qilish, mas'uliyatni his etish va oqibatlarni baholash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa uning shaxs sifatida yetuk bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabaniing ma'naviy-axloqiy rivojlanishi faqat bilim olish bilan cheklanmaydi, balki uning shaxsiy fazilatlarini, qadriyatlarini va ijtimoiy mas'uliyatini ham shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan, intellektual-vizual ta'lim muhitida o'quv jarayonining samaradorligi talabaniing axloqiy qadriyatlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq. Bunday muhitda talaba nafaqat bilim egallaydi, balki turli vaziyatlarda axloqiy qarorlar qabul qilish, muloqotda boshqalar bilan munosabatlarni boshqarish va mas'uliyatni his etish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Shu sababli ta'lim muhitini yaratishda uning nafaqat intellektual, balki ma'naviy jihatdan ham boy bo'lishi ustuvor vazifa sifatida qaraladi [10].

Intellektual-vizual muhitning tarkibiy elementlariga interaktiv o'quv vositalari, vizual materiallar, multimedia resurslari va elektron platformalar kiradi. Bu vositalar talabaniing fikrlash doirasini kengaytiradi, mustaqil qaror qabul qilish va o'z nuqtai nazarini ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, virtual laboratoriyalar va interaktiv simulyatsiyalar talaba uchun murakkab vaziyatlarni modellashtirish imkonini yaratadi, bu esa uning axloqiy va qaror qabul qilish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, vizual materiallar orqali talabalar tarixiy, madaniy va ma'rifiy qadriyatlarni chuqurroq anglaydi, bu ularning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi [5; 6].

Intellektual-vizual ta'lim muhiti talabaniing ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Interaktiv darslar, debatlar va loyiha ishlari orqali talabalar guruhda ishlash, fikr almashish va qarorlarni baholash ko'nikmalarini egallaydi. Bunday faoliyat talabaniing ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi, chunki u jamiyatdagi o'z o'rnini tushunadi va axloqiy qadriyatlarni amaliy hayotda qo'llashni o'rganadi. Shu nuqtai nazardan, intellektual-vizual muhit faqat texnologik vositalar bilan cheklanib qolmay, balki tarbiyaviy va ma'naviy maqsadlarni ham amalga oshirishi zarur [4].

Shuningdek, pedagogik yondashuvlar intellektual-vizual muhitning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish, interfaol metodlar va debatlar talabaniing fikrlash darajasini, tanqidiy fikrlash hamda axloqiy qaror qabul qilish

ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, turli hayotiy vaziyatlar asosida berilgan topshiriqlar talabalarda mas'uliyatni his etish, oqibatlarni baholash va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi. Shu bilan birga, aksiologik yondashuv orqali talabaning qadriyatlar tizimi mustahkamlanadi va uning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi kuchayadi [9].

Intellektual-vizual muhitda o'quv jarayoni tizimli yondashuv asosida tashkil etiladi. Bu yondashuvda muhitning barcha komponentlari o'zaro uyg'unlashgan holda talabaning bilim olish, tafakkur qilish va axloqiy qarorlar qabul qilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, talabaning shaxsiy faoliyati va pedagogik boshqaruvning uyg'unligi uning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini tezlashtiradi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida intellektual-vizual muhitni yaratishda pedagoglar nafaqat texnologik vositalarga, balki tarbiyaviy, ma'naviy va estetik jihatlarga ham alohida e'tibor qaratishlari zarur [6].

Kelajakda intellektual-vizual ta'lim muhitining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish lozim. Bu esa o'quv jarayonida talabaning shaxs sifatida barkamolligini, ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishni va jamiyatning ma'naviy salohiyatini oshirishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va vizual resurslardan oqilona foydalanish orqali ta'lim sifati va samaradorligini yanada kuchaytirish mumkin. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar va intellektual-vizual vositalar birgalikda qo'llanilganda talabaning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida sezilarli natijalarga erishish mumkin [7; 8].

Xulosa qilib aytganda, intellektual-vizual ta'lim muhiti talabaning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Bunday muhit talabaning nafaqat bilim olishiga, balki uning shaxsiy sifatleri, qadriyatlari va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar va vizual vositalardan oqilona foydalanish orqali talabaning har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishiga erishish mumkin. Shu bois pedagoglar intellektual-vizual muhitni yaratishda uning mazmuni, sifati va maqsadga muvofiqligiga alohida e'tibor qaratishlari zarur. Kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar ta'lim samaradorligini oshirishga, shuningdek, jamiyatning ma'naviy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UNESCO. Education in a digital world. – Paris: UNESCO Publishing, 2018. – 150 p.
2. Выготский Л. С. Психологическое развитие и педагогические основы. – М.: Педагогика, 1984. – 368 с.
3. Piaget J. The psychology of intelligence. – London: Routledge, 2001. – 224 p.
4. Dewey J. Experience and education. – New York: Macmillan, 1938. – 116 p.
5. Skinner B. F. The technology of teaching. – New York: Appleton-Century-Crofts, 1968. – 271 p.
6. Кларин М. В. Инновационные педагогические технологии. – М.: Наука, 1995. – 192 с.
7. Талызина Н. Ф. Теория управления процессом обучения. – М.: МГУ, 1984. – 256 с.
8. Abduqodirov A. A. Ta'limda axborot texnologiyalari. – T.: Fan, 2015. – 256 b.
9. Xodjayev B. X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – T.: Fan va texnologiya, 2017. – 320 b.
10. Safarova R. S. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash. – T.: O'qituvchi, 2019. – 280 b.